

Ο ΛΟΜΒΑΡΔΟΣ

ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΩΣ ΡΗΤΩΡ

Ἀνέφικτον θεωροῦντες τὴν ἐν τῇ βαρυτίμῳ *Ποικίλῃ Στοᾷ* ἀκριβῆ ἐξιστόρησιν τοῦ βίου Ἀνδρὸς μεγαλοουργοῦ, καὶ ἐπὶ τριάκοντα ἕξ ὄλα ἔτη ἐν τῇ πολιτικῇ πρωταγωνιστήσαντος, περιοριζόμεθα, ἵνα τὰς γενικωτέρας αὐτοῦ ιδιότητας, καὶ τὰς σπουδαιοτέρας τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ ὑπομνήσωμεν.

Ὁ Λομβάρδος ἐγεννήθη τὴν τετάρτην Σεπτεμβρίου 1820, ἐκ γονέων ἀφανῶν, ἀλλ' ἐντίμων, ὁ πατὴρ του ἦτο κουρεύς, εἶχεν ὅμως καὶ μικρὰν κτηματικὴν περιουσίαν, εἰς ἣν ἀφωσιώθη, καταλιπὼν βραδύτερον τὴν τέχνην του· ἡ μήτηρ του ἐκαλεῖτο Ἑλένη Ντελῆ, κατήγετο δὲ ἐξ Ἰωαννίνων. Ὁ πατὴρ του ἐπέβλεπε τὰ τέκνα του, ἵνα φροντίζωσι μόνον διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ κτήματός των, ἀπέστεργε δὲ ν' ἀποστείλῃ αὐτὰ εἰς τὸ Σχολεῖον. Ὁ Λομβάρδος ὅμως, ἔμφυτον ἔχων ὄργασμὸν εἰς τὴν μάθησιν, παρήκουσε τοῦ θελήματος τοῦ πατρὸς, μετέβη εἰς τὸ τότε δευτερεῖον Σχολεῖον καλούμενον, καὶ νυκτὸς ἔτι εἰς σπουδὰς κατεγίνετο. Ὅταν ὅμως ἐπεράτωσε τὰς ἐν τῷ τόπῳ σπουδὰς του, ὁ πατὴρ του ὡς στερούμενος τῶν χρηματικῶν μέσων, δὲν ἀπέστειλεν αὐτὸν πρὸς ἐπιστημονικὴν ἐκπαίδευσιν. Ὁ Λομβάρδος ὅμως ἐξεῦρε τὸ μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του· κρῖψα τῶν γονέων του, παρεκάλεσε τὸν τότε πνευματικὸν πατέρα τοῦ πατρὸς του, καὶ μεγίστην ἐπ' αὐτοῦ ἐπιρροὴν ἔχοντα ἱερέα Διονύσιον Χαρακόπουλον, ἵνα πείσῃ τὸν πατέρα του, νὰ τὸν ἀποστείλῃ ἐκτὸς τοῦ Κράτους· τὸ σχέδιόν του ἐπέτυχεν· ὁ μνησθεὶς ἱερεὺς κατάρθωσε καὶ ἔπεισε τὸν πατέρα του, καὶ ὑπεθήκευσε τὸ κτήμα του, καὶ οὕτως ἠδυνήθη ὁ Λομβάρδος νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Μόναχον, ἔνθα ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν. Ἐπιστρέψας εἰς Ζάκυνθον ἐξήσκησε τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα, μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας καὶ φιλανθρωπίας ἔτι μᾶλλον, καὶ αὕτη ὑπῆρξεν ἡ βᾶσις τῆς πολιτικῆς ἐπιρροῆς του.

Παραβαλλομένης τῆς καταγωγῆς τοῦ Λομβάρδου πρὸς τὸ μεγαλεῖον εἰς ὃ ἀνήλθε, δύναται τις νὰ ἐφαρμόσῃ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἀγγλικὸν ἀπόφθεγμα, ὅτι ἀνεδείχθη «Architect of his own fortune».

Αἱ πρωτεύουσαι τοῦ Λομβάρδου ιδιότητες ἦσαν, ἡ προορατικότης, φιλοδοξία, τιμιότης, τόλμη, φιλοπατρία, ἀεικίνητος ἐνεργητικότης, καὶ ἀκατάσχετος κλίσις πρὸς τὸ πολιτικὸν στάδιον. Τὰς σπανίας ταύτας αὐτοῦ ιδιότητας προήγαγεν ὁ Λομβάρδος διὰ τῆς μελέτης,

και τῆς δι' αὐτῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τοῦ πολιτικοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ προέκειτο νὰ πολιτευθῆ.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω προσόντων, δι' ὧν ἐπροικίσθη ὑπὸ τῆς φύσεως, ὁ Λομβάρδος ἔτυχε καὶ λαμπρῶν εὐκαιριῶν, αἵτινες, οὐχ ἥττον τῶν προτερημάτων του, εἰς τὴν ἀνύψωσιν καὶ δόξαν αὐτοῦ συνετέλεσαν. Ὁ Λομβάρδος ἔτυχεν ἐν πληρότητι τῶν περιστάσεων ἐκείνων, ὧν ἡ ἔλλειψις ματαιοῖ συνήθως, καὶ αὐτὰ ἔτι, τῶν μεγαλοφυεστάτων ἀνδρῶν τὰ ἐθνικὰ σχέδια. Ὡς ὀρθότατα ὁ ἱστορικός Mignet ἀποφαινεται, δὲν ἀρκεῖ νὰ ἡναί τις μέγας Ἀνὴρ, ἀλλὰ νὰ γεννηθῆ καὶ εἰς καταλλήλους περιστάσεις· ὁ Λομβάρδος ἀμφοτέρων αὐτῶν ἐνέτυχε, διότι ἠνδρώθη καὶ ἀπεδύθη εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον τὸ ἔτος 1852· ἐποχὴ καταλληλοτάτη, δι' εὐτολμον καὶ δεξιὸν τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφίδος χειριστὴν, μέλλοντα νὰ πολιτευθῆ ἐν Ἐπτανήσῳ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἡ Ἀγγλικὴ προστασία ἐξαναγκασθεῖσα ἐκ τῆς, ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Εὐρώπης, τῶν λαῶν ἐξεγέρσεως, εἶχε χορηγήσει τοῖς Ἐπτανησίοις τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, κατεδείχθη ὅμως φειδομένη τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ, ἤρξατο δὲ τέλος παρέχουσα τὰ μέσα τῆς ἐλευθέρας ἐκδηλώσεως τοῦ φρονήματος τῶν ἐκλογέων. Ἄν ὁ Λομβάρδος ἠνδρουτο καὶ ἀπεδύετο εἰς τὴν πολιτικὴν, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Ἀγγλικῆς προστασίας, ἐπὶ τῆς ἀρμοστείας τοῦ Μάϊτλανδ, εἰς οὐδὲν ἤθελον χρησιμεύσει τὰ σπάνια αὐτοῦ πολιτικὰ προτερήματα, ἴσως δ' ἤθελον ὑποστῆ τὴν σκληρὰν τύχην τοῦ Ἀντωνίου Μαρτινέγκου, τοῦ πρώτου Ζακυνθίου, ὅστις μετ' ἀτρομήτου τόλμης ἀντετάχθη κατὰ τῶν παρανομιῶν τῆς προστασίας.

Μόλις ὁ Λομβάρδος εἰσήλθεν εἰς τὴν Ἰόνιον Βουλὴν, καὶ εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς, μετὰ συνετῆς, πλὴν ἀνδρικῆς τόλμης παρέσχε δείγματα τῶν φιλελευθέρων αὐτοῦ φρονημάτων, καὶ τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρός του. Ἐν αὐτῇ τῇ ὀροδοσίᾳ του ἀνηνέχθη εἰς τὰς δηλώσεις τῶν ῥιζοσπαστῶν Βουλευτῶν τῆς ἐννάτης Ἰονίου Βουλῆς, αἵτινες περιεῖχον τὴν ἔννοιαν, ὅτι ὁ ὅρκος αὐτῶν, ὡς Βουλευτῶν, καὶ ἡ ὑπαγωγή των εἰς τὴν Βασιλίαν τῆς Ἀγγλίας, οὐδαμῶς ἐδέσμευον τὰς ἐνεργείας αὐτῶν, πρὸς ἐπιδιώξιν τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνώσεως. Κατὰ πρῶτον διεκρίθη ὁ Λομβάρδος ὡς ῥήτωρ, ἐν τῇ κατὰ τῶν ἐξορίστων Ἐπτανησίων ἀγορεύσει του. Ὡς γνωστόν, τοῖς περὶ τὰ πολιτικὰ ἀσχολουμένοις, ἡ Ἀγγλίαν, ἥτις καὶ τότε ἐκαυχᾶτο ἐπὶ φιλελευθέρους φρονήμασιν, ἀσυστόλως αὐτὰ παρεβιάζεν ἐν Ἐπτανήσῳ, ὡς ἐξορίσασκα εἰς τοὺς ξηροσκοπέλους τῶν Ἀντικυθέρων τοὺς πρωτεύοντας τῶν τότε ῥιζοσπαστῶν, ἐπὶ μόνῳ τῷ λόγῳ, ὅτι ἐξέφρασαν δημοσίᾳ τὴν γνώμην αὐτῶν, ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῆς Ἐπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τοῦ παρανόμου καὶ ἀπηνόους αὐτοῦ μέτρου σφοδρῶς κατηνέχθη ὁ Λομβάρδος ζητήσας λόγον παρὰ τοῦ Ἀρμοστοῦ, διὰ τῶν ἐπομένων ἐπιθετικῶν ἐκφράσεων. «... Τὸ δικαίωμα τοῦτο συνίσταται εἰς τὴν

ἐξουσίαν τοῦ Ἀρμοστοῦ, νὰ ἀρπάξῃ ἀνευ λόγου τοὺς ἄνδρας ἀπὸ τὴν κλίνην τῶν γυναικῶν των, τοὺς πατέρας ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῶν τέκνων των, τοὺς υἱοὺς ἀπὸ τὸ πλευρὸν τῶν γηραιῶν γονέων, νὰ ἐξορίζῃ, νὰ ρίπτῃ ἐπὶ ξηροσκοπέλων ἐπαρχιακοὺς συμβούλους, δημοσιογράφους καὶ βουλευτάς, ἐν ἐνὶ λόγῳ νὰ θύσῃ καὶ ἀπολέσῃ χωρὶς νὰ ἦναι ὑπόχρεος νὰ δώσῃ λόγον εἰς οὐδένα¹ ; Διὰ τοῦ συμπαθοῦς καὶ νευρώδους ἐκείνου λόγου του, εὐθύς ἀπ' ἀρχῆς προεκάλεσε τὴν ἔντονον προσοχὴν τῶν συναδέλφων του, καὶ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι μεγίστην αὐτοῦ ἐπίδοσιν οἱ προέχοντες αὐτῶν ἀσφαλῶς διεγνώσαν. Βάσιν τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ὁ Λομβάρδος πρὸ τῆς ἐνώσεως ἔθηκε τὴν διάρρηξιν παντὸς δεσμοῦ μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἀποδεξάμενος τὸ πρόγραμμα τῶν ρίζοσπαστῶν, «ἐνώσις μετὰ τῆς Ἑλλάδος». Πιστοὶ τῆς ἀληθείας λάτρεις, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ σημαία τοῦ ρίζοσπαστισμοῦ ἀνεπετάσθη εἰς τὴν Ἴονιον Βουλῆν, πρὸ τῆς εἰς αὐτὴν εἰσόδου τοῦ Λομβάρδου· ὅθεν δὲν ἀνήκει εἰς τὸν Λομβάρδον ἡ πρωτοβουλία τῆς διακηρύξεως τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνώσεως, ἀλλ' εἰς τοὺς Κεφαλλῆνας Λιβαδάην, Ζερβόν, Μομφερράτον, καὶ εἰς τοὺς Ζακυνθίους Φραγκίσκον, καὶ Ναθαναὴλ Δομενεγίνας, Ἰερέα Κλάδην, Ἰωάννην Πισαρχᾶν, Καλλίνικον καὶ λοιπούς, μαρτυρικῶς ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως προμαχίσαντας. Ὁ Λομβάρδος ὅμως διεπράξατο πλειότερον, καθ' ἡμᾶς, τῆς ἀπλῆς ταύτης πρωτοβουλίας. Ὁ Λομβάρδος ἀνεδείχθη ὁ ὀργανωτὴς τῶν ρίζοσπαστῶν, αὐτὸς συνήρμωσεν αὐτοὺς καὶ εἰς κόμμα συνέταξεν· ὡς ὀρθῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ Mill, τὰ κόμματα, ὡς ἐκ πολλῶν συγκείμενα, οὐδὲν ἄξιον λόγου δύνανται νὰ κατορθώσωσιν, ἀνευ συναρμογῆς αὐτῶν, καὶ ἀρχηγοῦ. Οἱ τότε ἀσύντακτοι ἔτι ρίζοσπασταὶ ἦσαν ὁμολογουμένως πάντες, ἄνδρες ἐθνικοί, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πολιτικοί· οἱ λόγοι αὐτῶν καταδεικνύουσι πόσον ἡ καρδιά των σφοδρῶς ἔπαλλεν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀλλ' ἡ διάνοια αὐτῶν ὑστέρει, ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν μέσων, δι' ὧν ἠδύναντο νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν πραγμάτωσιν τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν πόθων, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν εὐκαιριῶν, καθ' ἃς ἠδύναντο πρὸς τὸν αὐτὸν ἐθνικὸν σκοπὸν νὰ ἐνεργήσωσιν. Ὁ Λομβάρδος ὅμως, ὡς ἀνὴρ πολιτικὸς κατὰ τὴν εὐρεῖαν τῆς λέξεως ἔννοϊαν, καὶ τὰς πολιτικὰς εὐκαιρίας, καθ' ἃς ἠδύναντο τελεσφόρως νὰ ἐνεργήσῃ διεγίνωσκε καὶ τὰ προσφορώτερα διὰ τὴν τότε πολιτικὴν κατάστασιν μέσα πρὸς ἐπιδιώξιν τῆς ἐνώσεως ἐφήρμοσε. Μελετήσας κατὰ βάθος τὴν τότε πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίᾳ τὰς ἀντιζηλίαις καὶ βλέψεις τῶν πρωτεουσῶν Δυνάμεων, σπουδάσας τὸν ἀγγλικὸν χαρακτῆρα, καὶ τὸ ἐν Ἀγγλίᾳ κύρος, ὅπερ κατὰ τῶν κυβερνήσεων αὐτῆς ἀσκεῖ ἡ κοινὴ γνώμη τοῦ Ἔθνους, ἐπὶ τοιούτων βάσεων προέβη εἰς τὰς ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ἐνεργείας του. Πρὸ παντὸς ἀπέβλεψεν εἰς τὸ νὰ ἐξεγείρῃ τὴν κοινὴν γνώμην τοῦ Ἴονίου λαοῦ, τοῦ ἀγγλικοῦ ἔθνους, καὶ αὐτῶν τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, ὑπὲρ τῆς

¹ Ἰδὲ Πρακτικὰ Ἰονίου Βουλῆς ἢ Περιόδου, σελ. 876.

ένώσεως. Τὰ μέσα, ἅτινα πρὸς τοῦτο μετεχειρίσθη, ὑπῆρξαν αἱ ἐν τῇ Βουλῇ ἀγορεύσεις του, δι' ὧν συστηματικῶς ἀπέκρουε πᾶσαν μετὰ τῆς Ἀγγλίας σύμπραξιν, ἢ δημοσιογραφία καὶ ἢ συμμετοχὴ αὐτοῦ εἰς τὰ Ἰταλικά κομιτζάτα, ὧν προϊστάντο ὁ Βασιλεὺς Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ καὶ ὁ στρατηγὸς Ἰωσήφ Γαριβάλδης.

Εἰς τὸν Λομβάρδον ὅμως ἀνήκει τὸ ἔνδοξον ἔργον, οὐ μόνον τῆς εἰς κόμμα συντάξεως τῶν ρίζοσπαστῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ πρῶτον διὰ ψηφίσματος ἀνακηρύξις τῆς ἐνώσεως ὑπὸ τῆς Ἰονίου Βουλῆς. Ὁ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπόλυτος ἡμῶν σεβασμὸς ἐπιβάλλει ἡμῖν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ κατὰ πρῶτον ὑποβολὴ ψηφίσματος περὶ ἐνώσεως εἰς τὴν Ἰόνιον Βουλὴν ἐγένετο κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 26ης Νοεμβρίου 1850 ὑπὸ τοῦ Κεφαλλῆνος βουλευτοῦ Ἰωάννου Τυπάλδου Καπελέτου, ὅπερ εἶχον υπογράψει δώδεκα μόνον βουλευταί, ἐν οἷς τρεῖς Ζακύνθιοι· ἀλλ' ὁ τότε Ἀρμοστὴς Οὐάρδος, πληροφορηθεὶς τὰ γενόμενα, διέταξε τὸν τότε ὑποκλινέστατον τῇ προστασίᾳ πρόεδρον τῆς Θ' Βουλῆς Κανδιάνον Ῥώμαν, καὶ διέλυσεν ἀποτόμως, καὶ ἀντισυνταγματικῶς, τὴν συνεδρίασιν· οὕτως ἡ ὑποβολὴ τοῦ ψηφίσματος τῆς ἐνώσεως ἐν τῇ τότε Βουλῇ περιωρίσθη εἰς τὸ τῆς ἀποπειρας μόνον στάδιον. Ἐκτοτε τὸ ἐθνικὸν ζήτημα, ἐπὶ ὀκτῶ σχεδὸν ἔτη, ἀπὸ τῆς 26ης Νοεμβρίου 1850 μέχρι τῆς 19ης Ἰουνίου 1858 ἐγκατελείφθη εἰς τὴν ἀναίσθητον τοῦ Μορφῶος ἀγκάλην, ἀφ' ἧς, ὡς δι' ἐγεροτηρίου σαλπίσματος ὁ Λομβάρδος τὸ ἀφύπνισεν· ὠφελήθεις ὁ Λομβάρδος ἐκ τῆς διαδόσεως ἐγγράφου τινὸς τοῦ Ἀρμοστοῦ Young, δι' οὗ συνιστᾶτο ὁ ἀποικισμὸς τῆς Κερκύρας, ἀνῆλθεν αἶφνης ἐπὶ τὸ βῆμα, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς εἰκοστῆς Ἰουνίου 1858, ἀπέκρουσεν ὡς ἀντεθνικὸν τὸν ἀποικισμὸν, καὶ ὑπέβαλεν ἐν τέλει τὸ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ψήφισμα.

Ἡ πρὸς ἐπιψήφισιν τῆς ἐνώσεως ἐνθουσιώδης καὶ μελίρρυτος ἐκείνη τοῦ Λομβάρδου ἀγόρευσις, ὡς πυρφόρος ἀστραπὴ διαλάμψασα, ἠλέκτρισε τὰς καρδίας ὄλων τῶν βουλευτῶν, καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ τότε προέδρου, τοῦ μᾶλλον τῇ προστασίᾳ ὑποκλινούς, καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ μεγάλουσταύρου τῆς Ἀγγλίας ἐξαιρετικῶς τετιμημένου. Ἄν καὶ εἰς ὄλων τῶν Ἐθνῶν τὰ κοινοβουλευτικὰ πρακτικὰ ἀνατρέξωμεν, ἀδύνατον νὰ συνκινήσωμεν παραπλήσιον ρήτορα, διὰ μόνου τοῦ λόγου, καὶ ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ συνεδριάσει κατορθώσαντα νὰ προσελκύσῃ ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ καὶ τοὺς συστηματικοὺς αὐτῷ πολεμίους, καὶ διὰ ποιικίλων συμφερόντων τοῖς ἀντιθέτοις αὐτῷ συνδεομένους. Οὕτως ὁ Λομβάρδος, διὰ τε τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ικανότητος καὶ τῶν ἐθνικῶν αἰσθημάτων τῶν Ἰονίων βουλευτῶν, κατάρθωσε παμψηφεί νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀνακηρύξιν τῆς ἐνώσεως· δι' αὐτῆς κατάρθωσε ν' ἀποδείξῃ εἰς τε τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὰς Δυνάμεις, ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἐνώσεως δὲν ἦτο φιλοκερδὴς ἰδέα πειναλέων τινῶν δημοκόπων, ἢ τῶν ἀργυρωνήτων τῆς Ῥωσσίας, ὡς οἱ Ἀρμοσταὶ διετυμπάνιζον, ἀλλ' ἰδέα καὶ πόθος ὀλοκλήρου τοῦ Ἰονίου λαοῦ, διὰ τοῦ ἐπισημοτάτου τρόπου,

καὶ πανδήμου ἐκφράσεως αὐτὸν ἐκδηλώσαντος. Ἐκτοτε ὁ Λομβάρδος ἀνεδείχθη ὁ ἀναμφισβήτητος ἡγέτης καὶ ὁδηγὸς τοῦ ριζοσπαστικοῦ κόμματος.

Ὁ Λομβάρδος δὲν περιορίσθη εἰς τὴν ἐν τῇ Βουλῇ ἐνέργειαν ἀλλ' ἐπεζήτησεν εὐρύτερα μέσα, τὴν δημοσιογραφίαν. Μετὰ μῆνας μόλις ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἀνωτέρω ψηφίσματος, ἵδρυσεν ἐν Ζακύνθῳ ἰδίαν ἐφημερίδα ὑπὸ τὸν εὐστοχὸν τίτλον «Φωνὴ τοῦ Ἰονίου», εἰς ἣν ἐνυπογράφως ἐδημοσίευσεν σπουδαιότατα πολιτικὰ ἄρθρα, τείνοντα νὰ ἐξεγείρωσι τὴν κοινὴν γνώμην τοῦ Ἀγγλικοῦ Ἔθνους ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, καὶ νὰ ἐκθέσωσι τὴν Ἀγγλίαν εἰς τὴν κοινὴν τῆς Εὐρώπης γνώμην, ὡς μετερχομένην ἐν Ἑπτανήσῳ πολιτικὴν, ὅπως ἀντιθετον ταῖς ἀρχαῖς, ἅς ὑπὲρ ἄλλων Λαῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ πρὸς ἀντιπολίτευσιν τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ῥωσσίας μετήρχετο ὑφ' ὅλας τὰς σπουδαιοτάτας ἐπόψεις ὁ Λομβάρδος ἐπραγματεύθη μετὰ μεγίστου ζήλου τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως.

Ἰπὸ τὴν ἔποψιν τῶν πολιτικῶν συμφερόντων τῆς Ἀγγλίας ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἰδίᾳ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν ὕλικῶν καὶ ἐμπορικῶν αὐτῆς συμφερόντων, καὶ τέλος, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς μὴ χρησιμότητος τῆς Κερκύρας, ὡς σταθμοῦ στρατιωτικοῦ, χρησιμωτάτου τῇ Ἀγγλίᾳ, δι' ἀπροσμαχῆτων ἐπιχειρημάτων, καὶ ἐπὶ γεγονότων στηριζομένων, ὁ Λομβάρδος κατεδείκνυε, πόσον ἐπιβλαβὴς τῇ πολιτικῇ τῆς Ἀγγλίας ἀπέβαιναν ἡ διατήρησις τῶν Ἰονίων παρὰ τὴν θέλησίν των, καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν τῶν Ἐθνικοτήτων, ἣν ἡ Ἀγγλία πομπωδῶς ὑπὲρ ἄλλων Λαῶν, καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἰταλῶν, Οὐγγρων καὶ Πολωνῶν διεκήρυσσε. Πρὸς μείζονα διάδοσιν τῶν ἀνωτέρω, προσέλαβεν ἐν τῇ συντάξει τῆς ἐφημερίδος του καὶ εἰδήμονα τῆς διεθνούς γλώσσης, μεταφράζοντα γαλλιστὶ τὰ σπουδαιότατα τῶν ἄρθρων του, καὶ οὕτως ἀπανταχοῦ διεκινουῖτο ἡ παρὰ τὴν ἀρχὴν τῶν Ἐθνικοτήτων ὡς πρὸς τοὺς Ἰονίους ἀσυνεπὴς πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας, ὡς καὶ αἱ παράνομοι, κατὰ τὴν διοίκησιν τῆς Ἑπτανήσου, ἐνέργειαι τῶν ἀρμοστῶν καὶ τῆς Κυβερνήσεως· οὐδ' εἰς ταῦτα ὁ Λομβάρδος ἠρκέσθη· συνδεθεὶς διὰ τῶν ἐπιφανεστάτων τότε ξένων δημοσιογράφων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Lenorman, τοῦ Girardin, τοῦ Dupoyet καὶ ἄλλων, ἐξετύλισσε τὴν ἔκρυθμον πορείαν τῆς Ἀγγλίας ἐν Ἑπτανήσῳ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε αὐτὸς ὁ «Χρόνος» τοῦ Λονδίνου, καὶ διαπρεπεῖς πολιτικοὶ τῆς Ἀγγλίας, ἐν αὐταῖς ταῖς Βουλαῖς διεκήρυσσον, ὅτι ἡ διὰ τῆς βίας τῆς Ἑπτανήσου διατήρησις οὐδεμίαν περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὸ φιλελεύθερον αὐτῶν Ἔθνος.

Ἡ τοιαύτη τῆς Ἀγγλίας ἔκθεσις, καὶ ἡ παμπληθεὶς τῇ προτάσει τοῦ Λομβάρδου ἀνακήρυξις τῆς ἐνώσεως ὑπὸ τῆς Ἰονίου Βουλῆς ἐξηνάγκασαν τὴν Ἀγγλίαν, ἵνα ἀποστείλῃ ὡς ἔκτακτον ἀρμοστὴν εἰς Ἑπτανήσον τὸν εὐκλεῶς ἤδη τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ἀντιπολιτεύσεως τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλείσεως ἡγούμενον Γλάδστονα.

Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Γλάδστονος, καίτοι ἐκ πρώτης ὄψεως ἐφαίνετο εὐμενὴς πρὸς τὸ ἐθνικὸν ζήτημα, εἰς σπουδαιότατον ὅμως καθ' ἡμᾶς κίνδυνον τὸ ἐνέβαλλε· καὶ τὸν κίνδυνον αὐτὸν πρωτίστως ἀπόθησε διὰ τῆς τόλμης αὐτοῦ καὶ τῆς ἰκανότητος ὁ Λομβάρδος· αὐτὸς διέγραψε τὴν πορείαν, ἣν ὤφειλεν ὁ Λαὸς τῆς Ἑπτανήσου νὰ τηρήσῃ κατὰ τὴν ἀφιξίν τοῦ ἐκτάκτου ἀπεσταλμένου· πιστὴν δ' ἔχων σύμμαχον τὴν κοινὴν γνώμην, ἣν ἐν διηγεσείῳ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ἀναβρασμῶ καὶ ἐξάρσει διετήρει, ἐπίεσε δι' αὐτῆς καὶ τοὺς μὴ τῆς ἐνώσεως ὀπαδοὺς, ἵνα ὑπὲρ αὐτῆς παρὰ τῷ Γλάδστονι συνηγορήσωσιν. Ἐν Ζακύνθῳ ἰδίᾳ, ἐν ἣ τότε ἐνουπῆρχεν ἡ ἐστία τοῦ ῥιζοσπαστισμοῦ, ὡς ἐκ τοῦ Λομβάρδου, ἐξεδηλώθη ὁ τῆς ἐνώσεως πόθος διὰ τοῦ πανηγυρικωτάτου τρόπου. Εἰς τὰς λέσχας, εἰς τὰ καταστήματα, εἰς πᾶσαν ὁδὸν καὶ γωνίαν τῆς πόλεως, ἀνηρτήθησαν ἐπιγραφαὶ «Ζήτη ἡ ἔνωσις, Ζήτη ὁ Γλάδστον».

Οἱ ἐπαρχιακοὶ Σύμβουλοι, οἱ Βουλευταὶ ἅπαντες, ἐκτὸς δύο ἀπόντων τοῦ τόπου, αὐτὸς ὁ Ἀρχιερεὺς ἐντολῇ σύμπαντος τοῦ κλήρου, ἐπέδωκαν τῷ Γλάδστονι ὑπομνήματα, δι' ὧν ῥητῶς διεκήρυσσον, ὅτι ἡ μόνη καὶ ἀμετάκλητος ἐπιθυμία τοῦ λαοῦ ἦτον ἡ ἔνωσις τοῦ μετὰ τῆς Ἑλλάδος· ἅπαντα τὰ ὑπομνήματα ταῦτα συνετάχθησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Λομβάρδου. Ἐκ τῶν ὀκτῶ παρόντων Βουλευτῶν Ζακύνθου, τρεῖς μόνον ἦσαν ῥιζοσπάσται, καὶ ὅμως ὁ Λομβάρδος τινὰς μὲν διὰ τῆς πειθοῦς, ἄλλους δὲ διὰ τῆς ἐπισεισεως τοῦ φοβήτρου τῆς κοινῆς γνώμης κατώρθωσε νὰ συνυπογράψωσι τὸ ὑπόμνημα, καὶ ὡς ὁμόφρονες νὰ παραστῶσιν ἐνώπιον τοῦ Γλάδστονος. Εἰς πᾶσαν σπουδαίαν πολιτικὴν ἐνέργειαν, πρὸ παντὸς ὅμως εἰς τὴν περίστασιν ἦν ἱστοροῦμεν, κατεδείχθη, πόσον ἀληθὲς εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Λαμαρτίνου λεχθέν, ὅτι οἱ λαοὶ μόνον ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν μεγάλων ἀνδρῶν δύνανται νὰ μεγαλοουργήσωσιν. Ἄν ὁ Λομβάρδος δὲν ἐξεμεταλλεύετο ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος τὸν ἐθνικὸν ὄργασμὸν τοῦ λαοῦ, εἰς οὐδὲν ἴσως οὗτος τελεσφόρον ἀποτελέσμα προέβαινε, ἴσως δ' ἤθελεν ἐκραγῆ εἰς ἀπλοῦν στεναγμὸν ἀγανακτήσεως κατὰ τῶν τυράννων του. Ὅτι δ' ὁ Λομβάρδος διὰ τῆς ἐξεγέρσεως τῆς κοινῆς γνώμης πάντα ταῦτα κατώρθωσε ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς ἀφελοῦς ἐξομολογήσεως τοῦ τότε ἀρχιερέως Ζακύνθου, ἀγαθωτάτου ἄλλως τε καὶ εὐλαβοῦς ἀνδρὸς Νικολάου Κοκκίνη, ἣν αὐτὸς ὁ Γλάδστον βεβαίως ἐν τῷ ἀπὸ 10 Φεβρουαρίου 1859 ἐγγράφῳ του πρὸς τὸν ὑπουργὸν του Sir E. B. Lytton. Ἐν τῇ μνησθείσῃ διακοινώσει του, φερούσῃ τὸν δέκατον ἀριθμὸν τῶν διπλωματικῶν ἐγγράφων, ἅτινα κατετέθησαν εἰς τὰς Βουλὰς τῆς Ἀγγλίας τὸ 1861, καταδεικνύεται τρανότατα ὅποιαν τότε ἐνήσκησεν ἐπιρροὴν ἐν τῷ ἐθνικῷ ζητήματι ἡ πίεσις τῆς κοινῆς γνώμης¹.

¹ Βλέπε Papers relative to the mission of the right hon. W. E. Gladstone to the Ionian Islands p. 73.

Ἀξιοσημείωτος διὰ τὴν τόλμην, τὴν ἐμβρίθειαν, καὶ τὴν πολιτικὴν προορατικότητα τοῦ Ἀνδρῶς εἶναι ἢ τοῦ Λομβάρδου εὐκρινῆς ἔκθεσις τῶν σπουδαίων λόγων δι' οὓς ἡ Ἀγγλία ὤφειλε νὰ παραδώσῃ τὴν Ἑπτάνησον, καὶ οὓς ὑπέβαλλεν ἐν ταῖς κατὰ τὴν τρίτην καὶ τετάρτην Δεκεμβρίου 1858 συνεντεύξεσιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Γλάδστωνος. Ἐνῶ ὁ Γλάδστων ἔλεγε τῷ Λομβάρδῳ, ὅτι αἱ συνθήκαι ἀπαγορεύουσι τὴν ἔνωσιν, ὁ Λομβάρδος ἀπήντα ἐτοιμῶς, ὅτι αἱ συνθήκαι οὐδὲν κῦρος ἔχουσι, ὡς συνομολογούμεναι συνήθως ἐναντίον τοῦ ἀπολύτου δικαίου· ἄλλως τε καὶ ἡ συνθήκη τοῦ 1815 δι' ἧς ἡ Ἑπτάνησος ἐτέθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς προστασίας συνωμολογήθη ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Ἰονίου λαοῦ, καὶ συνεπῶς οὐδαμῶς δύναται νὰ δεσμεύσῃ τὴν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεώς του μετὰ τῶν ὁμοθρήσκων καὶ ὁμοφύλων του ἐνέργειαν. Ἐνῶ ὁ Γλάδστων ἔλεγε τῷ Λομβάρδῳ, ὅτι δὲν εἶχεν ἐντολὴν ὑπὸ τῆς τότε χαριτοβρύτου Ἀνάσσης του, ἵνα ἐρωτήσῃ τοὺς Ἑπτανησίους ἂν στέργωσι τὴν ἔνωσιν, ὁ Λομβάρδος ἀντέτασεν αὐτῷ, ὅτι καὶ κατ' αὐτὸ ἔτι τὸ τυραννικὸν σύνταγμα τοῦ 1817, ὅπερ διεῖπε τὴν Ἑπτάνησον, καὶ κατ' αὐτὸ ἠδύνατο ὁ Λαὸς τῆς Ἑπτανήσου νὰ υποβάλλῃ ἀναφορὰς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἀγγλίας διὰ τῶν Ἀρμοστῶν αὐτῆς, καὶ συνεπῶς νομιμωτάτη ἀπέβαινεν ἢ παρὰ τῶν βουλευτῶν καὶ ἄλλων Σωματείων ὑποβολὴ ὑπομνημάτων ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, καὶ κατ' οὐδὲν τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ ἐντολὴν παρεθιάζεν. Ὁ Λομβάρδος μελετήσας κατὰ βάθος τὸ μεγαλόφρον καὶ ὑπερήφανον τοῦ Ἀγγλικοῦ χαρακτῆρος, ἐνώπιον τοῦ Γλάδστωνος ἐποίησατο λεπτοτάτην, ἅμα δὲ καὶ πολιτικωτάτην διάκρισιν, μεταξὺ τῆς Προστασίας καὶ τοῦ Ἀγγλικοῦ ἔθνους. «Ὁ Ἰόνιος Λαὸς, εἶπεν ὁ Λομβάρδος τῷ Γλάδστωνι, διέκρινε πάντοτε καὶ ἐθεώρησεν ὡς δύο κεχωρισμένα πράγματα, τὴν Προστασίαν ἀφ' ἐνὸς καὶ τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν ἀφ' ἐτέρου· ὅτι τὴν μὲν Προστασίαν ἀπεστράφη πάντοτε καὶ ἀποστρέφεται, καὶ μετ' αὐτῆς οὐδέποτε δύναται νὰ συμβιβασθῇ, τὴν δὲ Μεγάλην Βρεττανίαν ἐθεώρησε καὶ θεωρεῖ ὡς ἀληθῆ φίλην του καὶ ὡς τὴν πρωτίστην σύμμαχόν του, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπετάθη καὶ ἀποτείνεται ἐπικαλούμενος τὴν βοήθειάν της, ὅπως τῇ συμπράξει αὐτῆς ἐπιτύχῃ τὴν κατάργησιν τῆς Προστασίας, ἣτις ὑφίσταται μόνον πρὸς βλάβην καὶ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας καὶ τοῦ Ἰονίου Λαοῦ». Ὁ Γλάδστων προσεπάθησεν ἐν τούτοις νὰ πείσῃ τὸν Λομβάρδον, ὅτι ἡ ἔνωσις εἶναι ἐκτὸς τῶν ὁρίων πάσης πιθανότητος, καὶ πάσης ὑποθέσεως τοῦ πραγματικοῦ παρόντος, καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους, καὶ διότι ἂν ἀποδοθῶσιν οἱ Ἑπτανήσιοι τῇ Ἑλλάδι διότι εἶναι Ἕλληνες, τὸν αὐτὸν λόγον θέλουσι προτείνει καὶ οἱ Κρήτες καὶ οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Μακεδόνες καὶ οἱ Ἡπειρώται· ὁ Λομβάρδος προσφυῶς καὶ τὰ ἀνωτέρω ἀντέκρουσε, διακρίνας τοὺς Ἑπτανησίους ἀπὸ τῶν λοιπῶν ὑποτελῶν τῇ Τουρκίᾳ Λαῶν· ἐπὶ τέλους ὁ Γλάδστων ἀντέταξε τὸ σπουδαιότατον ἐπιχείρημα ἵνα πείσῃ

τὸν Λομβάρδον πρὸς παραδοχὴν τῶν μεταρρυθμίσεων ὑποβαλὼν αὐτῷ τὰ ἐπόμενα.—Δεχθῆτε σήμερον τὰς προτεινομένας βελτιώσεις, χωρὶς οὐδαμῶς νὰ παραιτηθῆτε τὴν ἰδέαν τῆς ἐνώσεως· τί Σᾶς ἐμποδίζει, ἵνα μετ' ὀλίγον ζητήσητε τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ;

Εἰς ταῦτα ὁ Λομβάρδος ἀπήντησεν, ὅτι ἡ παραδοχὴ τῶν προτεινομένων μεταρρυθμίσεων ἀπέτελει νέαν συνθηκοποιάν τοῦ Ἰονίου Λαοῦ μετὰ τῆς Προστασίας, καὶ ναὶ μὲν ἠδύναντο νομίμως τὴν ἐπιούσαν τῆς παραδοχῆς τῶν μεταρρυθμίσεων νὰ ζητήσωσι τὴν παῦσιν τῆς Προστασίας, ἀλλ' ὅτι ἠθικῶς δὲν ἠδύναντο τοιαύτην πρότασιν νὰ ὑποβάλλωσι· «πᾶς τίμιος, εἶπεν ὁ Λομβάρδος, πολὺ κακὴν ἰδέαν, καὶ δικαίως, ἤθελε σχηματίσει· περὶ ἡμῶν, ἂν σήμερον ἐπαρουσιαζόμεθα ἵνα συνθηκοποιήσωμεν μετὰ τῆς Προστασίας νέας μεταρρυθμίσεις, καὶ αὐριοῦν παρουσιασθῶμεν ζητοῦντες τὴν παῦσιν αὐτῆς ἐκείνης τῆς Προστασίας, μετὰ τῆς ὁποίας χθὲς ἐσυνθηκοποιήσαμεν». Ἐπὶ τέλους προσέθηκεν ὁ Λομβάρδος μετὰ παρρησίας, καὶ κατὰ πρόσωπον τοῦ Γλάδστωνος, ὅτι ἡ Κυβέρνησις του, εὐκόλως παρέχει ἐλευθερίας καὶ μεταρρυθμίσεις, ἀλλὰ κατόπιν τὰς παραβιάζει· τίς μᾶς ἐγγυᾶται, ὅτι καὶ τὰς ἤδη παρεχομένας θὰ σεβασθῆ; «Ἡ Προστασία δὲν σέβεται, οὐδὲ αὐτὰς τὰς καθιερωθείσας μικρὰς ἐλευθερίας, ὡς τὸν περὶ τύπου νόμον, τὰς ἐλευθέρως ἐκλογὰς κτλ. καὶ ὅτι ἀφοῦ δὲν σέβεται τὰς τωρινὰς μικρὰς ἐλευθερίας, πολὺ ὀλιγώτερον θέλει σεβασθῆ ἄλλας μεγαλητέρας, οἱ δὲ πολῖται θέλουσιν εἶσθαι ἐκτεθειμένοι εἰς συχνοτέρας καὶ μεγαλητέρας καταδρομάς.» Διὰ τοιούτων καὶ ἄλλων παραπλησιῶν ἐπιχειρημάτων ἀντέκρουσεν ὁ Λομβάρδος τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Γλάδστωνος. Τοσοῦτ' ἂν εὐνοικὴν γνώμην ὁ Γλάδστων περὶ τοῦ Λομβάρδου ὡς ἐθνικοῦ καὶ πολιτικοῦ Ἄνδρός ἐμύρφωσεν, ὥστε ἐν ταῖς πρὸς τὸν τότε Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας Lutton ἐπισήμοις αὐτοῦ ἐκθέσεις ἀποκαλεῖ τὸν Λομβάρδον ὁ Γλάδστων ὡς τὸν ἀρχηγὸν καὶ τὸ πρωτεῦον πρόσωπον τοῦ ἐθνικοῦ κόμματος. «The principal person of the party, of the Rizo-spasts or Unionist· the leader of the Unionist party¹». Ἐκτὸς τοῦ Γλάδστωνος, καὶ ἕτερος ἔγκριτος πολιτευτῆς καὶ Ὑπουργὸς Ἀγγλος, ὁ Layard, εἰς τὴν συνεδρίασιν τῆς Ἀγγλικῆς Βουλῆς, τῆς 4/16 Φεβρουαρίου 1867 ἀπεκάλεσε τὸν Λομβάρδον «μέγαν ὑποκινητὴν τῆς ἐνώσεως».

Παρὰ τὴν ἐκδηλωθεῖσαν ἀπανταχοῦ τῆς Ἑπτανήσου ἐπιθυμίαν τοῦ Λαοῦ αὐτῆς ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, ἡ Ἀγγλία δὲν ἐπήκουσεν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ νέας μετὰ τὴν εἰς Ἀγγλίαν ἐπιστροφὴν τοῦ Γλάδστωνος μεταρρυθμίσεις, ὑπὸ τὴν ἔκφρασιν βελτιώσεις, προέτεινε. Σπουδαῖον καὶ τότε κίνδυνον τὸ ἐθνικὸν ζήτημα τῆς ἐνώσεως διέτρεξε.

Παρὰ πᾶσαν τὴν γενικὴν τοῦ Ἰονίου Λαοῦ ἐκδήλωσιν ὑπὲρ τῆς

¹ Βλ. Papers Relative to the Mission of the Right Hon. W. E. Gladstone to the Ionian Islands P. 60 καὶ 62.

ένώσεως, ὁ Γλάδστων συνεπῆς πρὸς τὴν ἐντολὴν ἣν ἔσχε παρὰ τῆς Κυβερνήσεώς του προσεκάλεσεν ἐκτάκτως τὴν Βουλὴν τὴν 13/25 Ἰανουαρίου 1859, καὶ ὑπεσχέθη τὴν ὑποβολὴν τῶν Μεταρρυθμίσεων. Κατὰ τὴν συνεδρίασιν ἐκείνην ὁ βουλευτὴς Κερκύρας κ. Δάνδολος ὑπέβαλε πρότασιν περὶ τῆς ἐνώσεως, ἣς ἡ ἔκθασις ἦτον ἀδηλος, καὶ οὐδεμιὰς προηγηθείσης μεταξύ τῶν ῥιζοσπαστῶν βουλευτῶν συνεννόησεως. Ὁ Λομβάρδος τότε ἀπεσόβησεν τὸν κίνδυνον τῆς διαφωνίας ὑποβαλὼν πρότασιν περὶ συστάσεως Ἐπιτροπῆς ὅπως διασκεφθῆι περὶ ἐξευρέσεως τοῦ καταλλήλου τρόπου, δι' οὗ ἠδύνατο νὰ αἰτηθῆ ἡ ἐνωσις· ὅπως μὴ ῥιψοκινδυνεύσῃ ἡ περὶ ἐνώσεως πρότασις, ὁ Λομβάρδος ἐθεώρησεν ὡς ἤδη ἐπιψηφισθεῖσαν τὴν ἔνωσιν, καὶ ὅτι μόνον περὶ τῆς ὑποδείξεως τῶν μέσων τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῆς ἠδύνατο ἡ Βουλὴ νὰ διασκεφθῆ. Ἡ Βουλὴ ἀπεδέξατο δι' ἀναστάσεως τὴν πρότασιν τοῦ Λομβάρδου, καὶ προέβη εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς 15ης Ἰανουαρίου 1859 δι' ἣς ἐπανελήφθη ἡ ἐκδήλωσις τῆς Ἰονίου Βουλῆς ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, ἐξελέχθη δὲ καὶ ἐνδεκαμελής Ἐπιτροπὴ ὅπως καθυποβάλλῃ εἰς τὴν Βουλὴν γνωμοδότησιν περὶ τῶν μέτρων ὅπως σχετικῶν πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς Βουλῆς γενομένην περὶ ἐνώσεως διακήρυξιν. Μετὰ τέσσαρας ἀπὸ ταύτης ἡμέρας, ἡ Ἐπιτροπὴ κατέθηκε τὸ σχέδιον αὐτῆς εἰς τὴν Βουλὴν, ὅπερ συνίστατο εἰς τὴν ὑποβολὴν ἰκετηρίου ἀναφορᾶς πρὸς τὴν Βασίλισσαν τῆς Ἀγγλίας, παρακαλομένην ἵνα υποβάλῃ ταύτην καὶ πρὸς τὰς συνυπογραφάσας τὴν συνθήκην τοῦ 1815 Δυνάμεις. Ἡ ἀναφορὰ ἐκείνη οὐδαμῶς ἐτελεσφόρησεν εἰς ἀπάντησιν αὐτῆς, ὁ Ὑπουργὸς Λύττων, διὰ τῆς ἀπὸ 2 Φεβρουαρίου 1859 διακοινώσεώς του πρὸς τὸν Γλάδστων, ἐβεβαίωσεν ὅτι οὔτε εἰς τὴν ἔνωσιν συναινεῖ, οὔτε κἂν τὴν ἀναφορὰν τῆς Ἰονίου Βουλῆς εἰς τὰς λοιπὰς Δυνάμεις υποβάλλει. Μετὰ τρεῖς ἀπὸ ταύτης ἡμέρας, ὁ Γλάδστων ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν πλῆρες τὸ σχέδιον τῶν μεταρρυθμίσεων, προέτεινε δὲ τὴν σύστασιν ὑπευθύνου Ὑπουργείου, τὴν διατήρησιν Γερουσίας καὶ Βουλῆς, τὴν κατάργησιν τῆς ἀρνησικυρίας τοῦ Ἄρμωστοῦ, καὶ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτῆς διὰ τῆς ἀπλῆς θεωρήσεως. Ὁ Λομβάρδος δι' ἔκτενοῦς ἀγορεύσεως, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 3/15 Φεβρουαρίου 1859 τῆς Βουλῆς, πρῶτος ἐπολέμησε τὰς μεταρρυθμίσεις, ὡς ἀθεμίτους, ὡς σπουδαιότατον δ' ἐπιχειρημα προσέθηκεν, ὅτι οὐδέποτε ἡ Προστασία ἐσεβάσθη, οὐδ' ἐτήρησεν ὅσα τοῖς Ἑπτανησίοις ὑπεσχέθη. «Ἄς ἐνθυμηθῶμεν, εἶπεν ὁ Λομβάρδος, τί μᾶς ὑπεσχέθη ὁ Ὀσβάλδ, καὶ τί ἐπραττεν ὁ Κόμπελλ, ὁ Μαίτλανδ, ὁ Ἄδαμ· τί προεκήρυσσεν ὁ Νοῦγεντ, καὶ τί συνέβαιναν ἐπὶ Δούγλας· ὁποῖας ἐλπίδας συνελάβομεν ἐπὶ Σεύτωνος, καὶ τί ἐβλέπαμεν ἐπὶ Οὐάρδου».

Διὰ τῆς ὑπομνήσεως τῶν πράξεων τῶν ἀνωτέρω Ἄρμωστῶν, καὶ ἄλλων σπουδαιωτέρων ἔτι ἐπιχειρημάτων, ἐπέπνευσεν ὁ Λομβάρδος τὴν δυσπιστίαν πρὸς τὰς ἐπαγγελίας τῆς Προστασίας, καὶ ἐπέτυχε

τὴν ἀπόρριψιν τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Γλάδστωνος. Μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῶν προεκτεθεισῶν μεταρρυθμίσεων, ἕτερον κίνδυνον διέτρεξε τὸ ἐθνικὸν ζήτημα τῆς ἐνώσεως, μετὰ ἐν ἔτος ἀπὸ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Γλάδστωνος. Προετάθη τότε τῇ Ἀγγλικῇ Κυβερνήσει, ὑπὸ τοῦ Ἀρμοστοῦ Ὑούγκ, ἵνα ἡ Ἐπτάνησος καταστῇ Ἡγεμονία, ὑπὸ τὸν Ἄγγλον βασιλόπαίδα Ἀλφρέδον. Καὶ κατὰ τοῦ σχεδίου τούτου ἐμμανῶς ἀντετάχθη ὁ Λομβάρδος χαρακτηρίσας αὐτό, ὡς ἀποικισμὸν ὀλοκλήρου τῆς Ἐπτανήσου¹. Ἡ ἀπότομος ἀπόρριψις τῶν μεταρρυθμίσεων προεκάλεσεν ἀρχικῶς μὲν τὴν ἀναβολὴν, βραδύτερον δὲ τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς. Κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1862 συνεκαλεῖτο ἡ Νέα Βουλὴ, καθ' ἣν πρῶτιστος πάντων ἐν Ζακύνθῳ πανδημεῖ ὁ Λομβάρδος ἐξελέχθη. Εἰς αὐτὴν εἰσῆλθον οἱ πρωτορριζοσπάσται Ζερβὸς καὶ Μομφερράτος, ὧν ὁ μὲν ἐξελέχθη Πρόεδρος, ὁ δὲ Ἀντιπρόεδρος τῆς ἸΒ' Βουλῆς.

Πάντες ἀνέμενον, ὅτι διὰ τῆς εἰς τὰ ὕψιστα τῆς Βουλῆς ἀξιώματα τῶν ἀρχιρριζοσπαστῶν ἀνυψώσεως, ἡ ἐθνικὴ ἰδέα θὰ κατῆγε τὸν ὀριστικὸν αὐτῆς θρίαμβον· καὶ ὅμως τότε ἀκριβῶς διήλθε τὸ κινδυνώδεστατον στάδιον. Καὶ ὁ Ζερβὸς καὶ ὁ Μομφερράτος συνεμάχησαν μετὰ τῶν μεταρρυθμιστῶν, ἐκπληκτοὶ δὲ ἡ τε Βουλὴ καὶ ὁ τῆς Ἐπτανήσου Λαὸς ἀντελήφθησαν τοῦ λόγου τοῦ Ζερβοῦ, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Βουλῆς τῆς 12ης Μαρτίου 1862 δι' οὗ παρέστη οὗτος συνήγορος τῶν Μεταρρυθμίσεων. Ὁ Λομβάρδος καὶ τότε ἀπηνῆς κατηνέχθη κατὰ τῆς ἐθνοκτόνου ἐκείνης ἀγορεύσεως τοῦ τότε Προέδρου καὶ ἀπεκάλυψε τὸ προσωπεῖον τοῦ πρῶην Ἐθνομάρτυρος. Μετὰ μακρὰς συζητήσεις, καὶ ὑποβολὴν τριῶν σχεδίων, πρὸς ἀπάντησιν τοῦ λόγου τοῦ Ἀρμοστοῦ, ἡ Βουλὴ παρεδέχθη τὸ σχέδιον τοῦ Λομβάρδου, ἐν ᾧ διεκηρύσσεται καὶ αὐθις ὅτι ὁ Ἴόνιος Λαὸς ὁμόθυμος ἐπιθυμεῖ τὴν ἐνωσιν, προτιμήσασα αὐτό, καὶ αὐτοῦ ἐκείνου, ὅπερ ἢ παρὰ τῆς Βουλῆς ἐκλεχθεῖσα Ἐπιτροπὴ συνέταξε. Τῇ εἰσηγήσει τοῦ αὐτοῦ Λομβάρδου, ὁ βουλευτὴς Ζακύνθου Ἀνδρέας Κοκκίνης ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν τὴν ἀπὸ 11/23 Μαΐου 1862 ἀναφορὰν πρὸς τε τὴν Βασίλισσαν τῆς Ἀγγλίας καὶ πρὸς τοὺς τότε Αὐτοκράτορας τῆς Ῥωσσίας, Γαλλίας καὶ Αὐστρίας καὶ πρὸς τοὺς Βασιλεῖς τῆς Πρωσίας καὶ Ἰταλίας, δι' ἧς ἐξεδηλοῦτο ὁ πόθος τῶν Ἰονίων ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως καὶ τὴν ὁποῖαν, καίτοι ἀντικρουσθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Προέδρου, ἡ Βουλὴ παρεδέξατο. Ἡ ἀναφορὰ διαβιβασθεῖσα εἰς τε τὴν Ἀνασσαν τῆς Ἀγγλίας καὶ πρὸς τὰς Δυνάμεις ἐτελεσφόρησε· διότι μετὰ τέσσαρας μῆνας ἡ Ἀγγλία προέτεινεν εἰς τὰς λοιπὰς Δυνάμεις, ὅτι προθύμως παρεχώρει τῇ Ἑλλάδι τὰς Ἰονίους Νήσους, ὑπὸ τινας ὄρους ἀφορίζοντας τὴν ἐκλογὴν νέου ἐν τῇ τότε ἐλευθέρῃ Ἑλλάδι ἡγεμόνος, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἐκθρονισθέντος Ὁθωνος. Ἡ Γαλλία διὰ τῆς ἀπὸ 21 Δεκεμβρίου 1862 ἐγκυκλίου τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωπερι-

¹ Βλ. Ἐφ. «Φωνῆ Ἰονίου» καὶ «Ῥήγας» ἀριθ. 60.

κῶν Ὑπουργοῦ Δρουέν Δὲ Λουί ἀπεδέχετο τὴν περὶ ἐνώσεως πρότασιν, μετὰ μικρὸν δὲ καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ Δυνάμεις. Μεταξὺ τῶν ὄρων, οὓς ἡ Ἀγγλία πρότεινεν, ἦτο καὶ ἡ ἐρώτησις τῶν Ἴονίων, ἂν ἐπιθυμῶσι πράγματι τὴν ἔνωσιν. Πρὸς τοῦτο διελύθη ἡ τότε Βουλῆ, καὶ νέα ἐπὶ τούτῳ προσεκαλεῖτο, ἣτις καὶ ἐπεψήφισεν ἐπισήμως τὴν ἔνωσιν. Πολλὰ γεγονότα καταδεικνύουσιν ὅτι ὁ Πάλλμερστον παντοίοις τρόποις ἐχρήσατο, ὅπως ἡ Βουλῆ ἀποφανθῆ κατὰ τῆς ἐνώσεως. Ἐν αὐτῇ τῇ διαγγέλματι τοῦ Ἀρμοστοῦ, δι' οὗ προσεκαλεῖτο ἡ τελευταία Ἴόνιος Βουλῆ ν' ἀποφανθῆ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, περιείχετο καὶ ὄρος, οὗτινος ἡ παραδοχὴ ὀνομαστικὴν μόνον καθίστα τὴν ἔνωσιν· ὁ ὄρος συνίστατο ἵνα «ἡ Α. Μ. ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ἐξουσιοδοτηθῆ νὰ ἐξασκῆ ἐν τῇ Κράτει τούτῳ ὅλα τὰ δικαιώματα τῆς Κυριαρχίας, συμπεριλαμβανομένων τῶν προνομίων καὶ λειτουργιῶν ὅσα ἐξασκεῖ ἡ προστάτις Ἀνασσα, ὁ Λόρδ μέγας Ἀρμοστής, καὶ ἡ Ἐκλαμπροτάτη Γερουσία». Ὁ Λομβάρδος καὶ κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ἀπεκάλυψε τὸ προσωπεῖον, καὶ ἕξαλλος ἐξ ἀγανακτήσεως αὐτὴν ἀπέκρουσε τὸν ἐκτεθέντα ὄρον διὰ τῶν ἐπομένων. «Ἐνῶ λοιπὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Βασιλεὺς θὰ κυβερνήσῃ συνταγματικῶς, ἐδῶ θὰ κυβερνηθῆ ἀπολύτως» καὶ δὲν εἶναι τοῦτο δῦισμός, δὲν εἶναι πραγματοποίησις χωρισμοῦ, καὶ οὐχὶ ἐνώσεως; ἀπαιτοῦμεν νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὸ πρόγραμμά μας «Ἐνωσις ἀπόλυτος, τελεία καὶ ἄμεσος, οὐχὶ δὲ ὀμοσπονδία». Διὰ τῆς ὀξυδερκείας καὶ τότε τοῦ Λομβάρδου ἀπερρίφθη ὁ ὄρος οὗτος, κατωρθώθη δὲ ἡ πλήρης καὶ τελεία ἔνωσις καὶ οὕτω προελήφθησαν διαιρέσεις μεταξύ τῆς πρῆν ἐλευθέρως Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἴονίων, καὶ μεταξύ ἀμφοτέρων καὶ τοῦ βασιλέως.

Ὁ Λομβάρδος δὲν ἠρέσθη εἰς τὴν διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφίδος ἐνέργειαν πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἐνώσεως. Ἐπωφεληθεὶς τότε ἐκ τῆς συστάσεως διαφόρων κομιτάτων καὶ ἰδίᾳ ἰταλικῶν, μετέβη αὐτοπροσώπως τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν δεδουλωμένων λαῶν, μετέβη αὐτοπροσώπως εἰς Ἰταλίαν, καὶ συνεννοήθη μετὰ τοῦ βασιλέως Βίκτωρος Ἐμμανουήλ, καὶ τοῦ στρατηγοῦ Ἰωσήφ Γαριβάλδη, οὐχὶ πλέον ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἴονίων μόνων, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀπελευθέρωσεως τοῦ πανελληνίου. Ἐκτὸς τῶν προφορικῶν συνεννοήσεων, καὶ ὑπομνήματα αὐτοῖς περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας ὑπέβαλεν, ὧν τὸ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰταλίας ἀπὸ 21 Ἰουνίου 1862 εἶναι ἀνέχδοτον, ἀντίγραφον ὅμως αὐτοῦ ἰδιόχειρον τοῦ Λομβάρδου ὑπάρχει ἐν τῇ δημοσίᾳ βιβλιοθήκῃ Ζακύνθου, καὶ οὗτινος ἡ μελέτη καταδεικνύει τὴν πολιτικὴν τοῦ Λομβάρδου περὶ τοῦ ὄρους· ὁ Γαριβάλδης ἐκτιμήσας τὸν πατριωτισμὸν τοῦ Λομβάρδου ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Ἀθήνας, ἵνα συνεννοηθῆ περὶ τῆς ἐνεργείας μετὰ τοῦ τότε βασιλέως Ὀθωνος, καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἀκαταμάχητά εἰσι τὰ ἐπιχειρήματα δι' ὧν ὁ Λομβάρδος προσεπάθησεν ἵνα πείσῃ τὸν Ὀθωνα πρὸς ἐνέργειαν· ἐπιστρέψας ὅμως ὁ Λομβάρδος εἰς Ἰταλίαν διεκοίνωσε τῷ Γαριβάλδῃ,

ὅτι οὐδεμίαν τὸ σχέδιόν των ἠδύνατο νὰ συναντήσῃ σταθερὰν ὑποστήριξιν παρὰ τοῦ Ὁθωνος.

Τοιαύτη ἡ πολιτεία τοῦ Λομβάρδου πρὸ τῆς ἐνώσεως· πολιτεία ἐξόχως πατριωτικὴ, νοήμων καὶ δημιουργικὴ περιστάσεων, πρὸς συστηματικὴν ἐπιδίωξιν τῆς ἐνώσεως. Ὅποια δὲ ἡ τοῦ Λομβάρδου πολιτεία μετὰ τὴν ἔνωσιν ;

Πρὸς ἐκτίμησιν τῶν πρὸς τὸ ἔθνος ὑπηρεσιῶν τοῦ Λομβάρδου μετὰ τὴν ἔνωσιν ἀπαραίτητον νὰ ὑπομνήσωμεν, ὅτι αὐτὸς ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἑσωτερικῶν ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τῆς 13 Ἰουλίου 1863 ἔβεβαίω, ὅτι καθ' ὃν τρόπον βαδίζει ἡ Ἐθνοσυνέλευσις καθίσταται ἀδύνατος ἢ τῆς Ἑλλάδος κυβέρνησις. Τὸ ἀδύνατον ὅμως τοῦτο τῆς κυβερνήσεως κατέστησε δυνατὸν ὁ Λομβάρδος διὰ τῆς συμπαγοῦς πλειονοψηφίας τῶν 70 ἐξ Ἑπτανήσου πληρεξουσίων, ὧν οὗτος πειθαρχικῶς προϊστάτο. Τὰς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην σπουδαίας τοῦ Λομβάρδου πρὸς τὸ ἔθνος ὑπηρεσίας καὶ αὐτὸς ὁ αἰδιμὸς Κουμουνδοῦρος ἐξύμνησε κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Βουλῆς τῆς 14 Νοεμβρίου 1874 ῥητῶς ἐπιθεβαιώσας, ὅτι ἄνευ τοῦ Λομβάρδου οὔτε Σύνταγμα οὔτε ἐλευθερίας ἄς ἤδη ἔχομεν θὰ εἴχομεν· ταῦτα δ' ἐξέθηκεν ὁ Κουμουνδοῦρος ὑπὲρ τοῦ Λομβάρδου εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν εἶχε διαρρηχθῆ πᾶς φίλιος μετ' αὐτοῦ δεσμός.

Μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ Συντάγματος ὁ Λομβάρδος ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῆς εἰλικρινοῦς αὐτοῦ ἐφαρμογῆς ὑπὸ τε τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν Κυβερνήσεων· πρὸ παντὸς ἀπέβλεψεν ἵνα ἐδραιωθῇ ἡ Βασιλεία. Πολλῶν ἴσως τὴν ἔκκληξιν προκαλέσωμεν, παριστῶντες τὸν Λομβάρδον ὡς ὑπὲρ τῆς ἐδραιώσεως τοῦ θρόνου ἀγωνισάμενον· εἶναι ἀληθές ὅτι ἀφ' ἧς ἡμέρας ὁ Λομβάρδος διεκήρυξεν ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ βήματος, ὅτι ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶναι δημοκρατικοί, ἐξελήφθη ὡς δημοκρατικός· ἀλλ' ὅπως μορφωθῇ πεποιθήσις περὶ τῆς εἰλικρινοῦς τοῦ θρόνου ὑποστηρίξεως ὑπὸ τοῦ Λομβάρδου δεόν νὰ συνδυασθῇ ἡ ἀνωτέρω φράσις του πρὸς τὸ σύνολον τοῦ λόγου του, ἐν ᾧ καὶ αὕτη περιλαμβάνεται. Καθ' ἡμᾶς, φιλοβασιλικώτερος λόγος οὔτε ἀντήχησεν οὔτε ἴσως ἀντηχήσῃ ποτὲ εἰς Κοινοβούλιον τοῦ λόγου, ὃν ὁ Λομβάρδος τὴν 25ην Φεβρουαρίου 1874 ἀπήγγειλεν ἐν τῇ Βουλῇ· οὐδὲν ἄλλο ἔπραξε καὶ ὁ Λομβάρδος τῶν ὅσα ἔπραξαν οἱ πρωτεύσαντες πολιτικοὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας ὁ Fox, ὁ Rockingham, ὁ Thiers, βλέποντες τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν ἐκτρεπομένους τῆς συνταγματικῆς πορείας, ἥτις μόνη ἐδραιοὶ ἀσαλεύτως τὰς συγχρόνους δυναστείας. Ὅτι δ' ὁ Λομβάρδος ἦτον ὑπέρμαχος τῆς βασιλείας προκύπτει ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐφημερίδι του «Φωνῇ τοῦ Ἴονου» τῆς 24ης Σεπτεμβρίου 1860 παρ' αὐτοῦ περὶ βασιλείας δημοσιευθέντων· «Ἐσμέν, ἔγραψε, θερμοὶ ὑποστηρικταὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου, καθότι ἄνευ αὐτοῦ δὲν παρίσταται καὶ εἰς ἡμᾶς εἰμὴ ἀποσύνθεσις καὶ ὄλεθρος διὰ τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν». Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἑλληνικῇ Βουλῇ ὁ Λομβάρδος κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς τρίτης

Ἰουλίου 1873 συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς βασιλείας διὰ τῶν ἐπομένων. «Ἡ ὑπαρξίς τοῦ θρόνου ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἐγγύησις τῆς τάξεως καὶ ἡσυχίας». Ὁθεν ἐπ' ἀδίκους ὁ Λομβάρδος διεσύρθη ὡς δημοκρατικός καὶ προεγράφη ἐπὶ τινα χρόνον, τῇ εἰσηγήσει τῶν περισαινόντων τοῦ σепτου ἡμῶν Βασιλέως τὸν θρόνον.

Ὁ Λομβάρδος ἐπολιτεύετο ὑπὸ ἴδιον σύστημα καὶ ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ ἐπέδιώκε τὴν ἀνύρθωσιν τῶν οικονομικῶν, τὴν σύντονον σύνταξιν τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων τοῦ Ἔθνους, τὴν ἐλευθέραν καὶ ἀνεπηρέαστον τῶν ἐκλογῶν ἐνέργειαν, τὰς μὴ συνεχεῖς διαλύσεις τῆς Βουλῆς, καὶ τέλος τὴν ἠθικότητα τῆς διοικήσεως, ὑπὲρ ἧς ἀπηνῶς κατεδίωξεν ὡς ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης τὸ 1875 καὶ Ἀρχιερεῖς καὶ Ὑπουργοὺς.

Ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ ἀπέκρουε πᾶσαν συστηματικὴν συμπᾶθειαν πρὸς οἰανδήποτε τῶν Δυνάμεων, ἐφρόνει δέ, ὅτι μόνον διὰ τῆς συγκεντρώσεως σπουδαίας στρατιωτικῆς τοῦ Ἔθνους δυνάμεως δύναται τὸ Ἔθνος νὰ ἐκβιάσῃ τὴν συνδρομὴν τινὸς τῶν Δυνάμεων ἐν εὐκαίρῳ περιστάσει. Τὴν τοιαύτην δ' αὐτοῦ γνώμην ἐξέθεκεν ἐν τῇ Βουλῇ κατὰ τὴν συζήτησιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς διὰ τῆς ἐπομένης περιεκτικῆς ἐκφράσεως. «Αἱ πύλαι τῆς διπλωματίας δὲν ἀνοίγονται, ἀλλὰ διαρρηγνύονται».

Πρὸς πιστὴν ἐφαρμογὴν τοῦ προεκτεθέντος αὐτοῦ συστήματος, προέβη εἰς τὴν ἴδρυσιν ἰδίου κόμματος, ὡς μορφώσας τὴν πεποιθήσιν, ὅτι οὐδεὶς, τῶν μέχρι τοῦ 1874 εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀνεληθόντων Πρωθυπουργῶν, παρεῖχεν ἐγγυήσεις περὶ τῆς ἀπαρεγκλίτου αὐτοῦ τηρήσεως. Φρονῶν ὅμως, ὅτι ἡ νεωτέρα Ἑλλάς ἀπέκρουε τὴν εἰς τὴν προεδρείαν τῆς Κυβερνήσεως ἀνύψωσιν Ἐπτανησίου, παρητήθη τὴν ἀρχηγίαν, ἣν ἀνέθηκε τῷ νῦν εὐκλεῶς κυβερνῶντι πρωθυπουργῷ κ. Χαριλάῳ Σ. Τρικούπη, διότι αὐτὸν ἐθεώρει ὡς τὸν ἰκανώτατον καὶ τιμιώτατον τῶν συγχρόνων πολιτικῶν τοῦ Ἔθνους.

Τοιαύτη ἡ πολιτεία τοῦ Λομβάρδου καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἦττον ἐνδοξος τῆς πρὸ τῆς ἐνώσεως, ἀλλ' οὐχ ἦττον πατριωτικὴ, καὶ ὡς ἀριστα τὰ τοῦ Ἔθνους συμφέροντα προάγουσα.

Ὡς ῥήτωρ ὁ Λομβάρδος ἐπετύγχανεν ἰδίως ἐν τοῖς πολιτικοῖς ζητήμασι, καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ ἀντιπολιτεύσει ἐν τῇ opposition militante, ὡς λέγουσιν οἱ Γάλλοι· ἐν τοῖς πολιτικοῖς ζητήμασι κατήρχειτο εἰς τὴν πάλιν τῶν συζητήσεων μεθ' ὁρμῆς καὶ ἐνθουσιασμοῦ, εἰς ἔκστασιν περιάγοντος τοὺς ἀκροατάς, καὶ οὐδὲ στιγμὴν πρὸς συνοχὴν τῆς πνοῆς αὐτῶν ἐνίστε κατέλειπεν. Ἐν ταῖς ἀγορεύσει τοῦ Λομβάρδου ἀπαστρέπτει τὸ πῦρ καὶ τὸ αἶσθημα, πάλλαι ὁ σφυγμὸς τῆς κοινωνικῆς γνώμης, ἡ δὲ φωνὴ του στερεῶ γλυκεῖα καὶ ἄτρομος εἰσέδουεν εἰς τὰ βᾶθη τῶν καρδιῶν, πείθουσα καὶ συγκινοῦσα ἅμα· ἐπετύγχανεν ἰδίως διότι ἐγίνωσκε ν' ἀκολουθῇ τὰ κύματα τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ ὠφελῆται ἀπ' αὐτῶν θαυμασίως. Ἡ ῥητορικὴ τοῦ Λομ-

βάρδου περιεῖχε καὶ ἰδιοφυῆς συστατικόν, μὴ συναντώμενον συνήθως εἰς τοὺς ἐφαμίλλους αὐτῷ ῥήτορας. Οἱ μεγάλοι ῥήτορες περιβάλλουσι τοὺς λόγους αὐτῶν διὰ τετορνευμένων ἐκφράσεων, ἐξεζητημένων λέξεων καὶ μεγαλοπρεπῶν παρομοιώσεων. Ὁ Λομβάρδος ὁμως ἀπέφευγεν ἐπιμελῶς τὴν χρῆσιν τῶν ῥητορικῶν αὐτῶν ἀνθέων, προετίμα δὲ τὸ ἀπλοῦν καὶ δημῶδες ὕφος, ὃ μετὰ χάριτος καὶ ἀφελείας ἅμα μετεχειρίζετο. Ὁ Λομβάρδος διεκρίνετο καὶ ἐπὶ μεγίστη παρουσίᾳ πνεύματος· ἀπὸ τῶν διακοπτόντων ἀντὶ συγχύσεως ἐλάμβανε νέαν ζωὴν· ἔρριπτε κατ' αὐτῶν, ὡς Πάρθιον βέλος, ὅτε μὲν ἰλαρύνουσαν, ὅτε δὲ καταπλήττουσαν ἀπάντησιν, καὶ αὐθωρεὶ ἀνελάμβανε τὴν εὐρου συνοχὴν τοῦ λόγου του. Ἰδιάζουσιν γοητεῖαν ἐνέπνεον αἱ ἀγορεύσεις τοῦ Λομβάρδου εἰς τὸν περιούσιον αὐτῷ Λαὸν τῆς ἡμετέρας Ζακύνθου. Ὅταν ὁ Λομβάρδος μὲ τὸ φλογερὸν ὄμμα του, καὶ τὸ εὐρὺ μέτωπόν του, ἀγερῶχος πρὸ τοῦ βήματος ἰστάμενος, ἀπηυθύνετο πρὸς τὸν Λαὸν τῆς Ζακύνθου, ἠλεκτρικὴ ἀναλαμπὴ διεπέρα τὴν καρδίαν του· διὰ τῆς ῥητορικῆς του δεινότητος μετέβαλλε τὰς καρδίας τοῦ Ζακυνθίου Λαοῦ εἰς ναόν, ἐν ᾧ ἐνθουσιῶδῶς ἐξυμνεῖτο καὶ ἐλατρεύετο. Ἐπὶ τοῦ Λομβάρδου δυνάμεθα νὰ ἐφαρμόσωμεν οἱ Ζακύνθιοι τὸ περὶ τοῦ Περικλέους ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτῷ Ἀθηναίων λεγόμενον, ἧτοι μόνος τῶν ῥητόρων ὁ Λομβάρδος, τὸ κέντρον κατέλειπε τοῖς ἀκροωμένοις.

Τοιοῦτος περιεκτικώτερον ὁ Λομβάρδος ὡς πολιτικὸς καὶ ὡς ῥήτωρ.

Ἐν Ζακύνθῳ κατὰ Ὀκτώβριον 1888.

Δ. Θ. ΣΩΜΕΡΙΤΗΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΑΚΙΑ

Ἄπὸ τὴν ὠμμορφάδα Σου τὰ ῥόδι' ἄς παίρνουν χρῶμα,
Γιὰ νὰ γενοῦν πλεῖο κόκκινα καὶ πλεῖο δροσᾶτ' ἀκόμα.

Ἄπ' τῶν ματιῶν Σου τὴ φωτιὰ τᾶστερία ἄς πάρουν τόση,
Ποὺ νὰ μὴ φτάνουε τὸ φῶς κῆ ἀφ' οὐ θὰ ξημερώσῃ.

Ἄπ' τὴ φωνή Σου ἄς πάρουε γλυκεῖα λαλιὰ τᾶηδόνια,
Γιὰ νὰ λαλοῦν γλυκύτερα ἴστῃς μυγαλιαῖς τὰ κλώνια.

Ἄπ' τὴν ψυχὴ Σου ὁ οὐρανὸς ἄς πάρῃ καλωσύνη,
Γιὰ ν' ἀπλωθῇ πλεῖο ἑξάστερος πλεῖο γυλανὸς νὰ γείνη.

Καὶ μόν' ἀπ' τὴν ἀγάπῃ Σου κάνενας ἄς μὴν πάρῃ! . . .
Μηδὲ ἴστον ἴδιο τὸ Θεὸ δὲν κάνω τέτοια χάρι.

ΞΕΝΗΤΕΥΤΗΣ